

V kraticah dolgovezno

Vladimir Gajšek

Besedaveljstvo ljubljanskega, dandanes umaknjenelega literarnega kritika in akademika Tarasa Kermaunerja, ki se je izoblikoval v slovenski komunistični družini nemškega porekla, je polno kratic, ki se jih je avtor domislil po določenih premislekih in poznanstvih. Ker velja Taras Kermauner (v nadaljevanju TK) za neustavljivega govorca in pisca, je lahko med slovenskim družboslovnim in humanističnim izobraženstvom, tudi z literarnim teoretikom Dušanom Pirjevcem, s slavistom in filozofom Jankom Kosom in drugimi perspektivci, deloval dovolj učinkovito, da se je zapisal v slovenska literarnoznanstvena pisanja. Slovenski gledališki muzej v Ljubljani je izdal knjigo TK-ja *Vidiki*, podnaslovljeno *Geometrija redov 3* in nadnaslovljeno *Rekonstrukcija in /ali reinterpretacija slovenske dramatike*. Dramatika pa ni očrtana samo kot leposlovje, ampak zlasti kot slovenski življenjski slog. TK naniza v *Modelnih skicah, modelnih slikah, komentarjih III* izvajanja, kakor jih tokrat reciklira nekako iz blata in v povzdigo duha, pri čemer razlaga preobširno določno jasne in že spoznane zadeve. Obračun z levimi revolucionarji kriminalci, med katere da spada tudi sedanji zunanji minister, ki se je svojčas igral dramatika, obravnava TK kot kakšen gospodinjski pouk, v katerem poskušajo hudobni otroci zastrupiti hrano s preveč pecilnega praška: ta prašek naj bi bila revolucionarna ideologija tovarišic in tovarišev revolucijona ali celo nekega, morda slovenskega "partizanstva" kot zaigranega gladiatorstva na politični sceni tretjerazrednih ali *blatnih* dobičkarjev. Vsa vodeviljsko krvava slovenska drama politične scene, ki jo je igral titoistični-kardeljevski in manično kidričevski lumpenproletariat, požirajoč deževnike od same enobejevske izlakotelosti, se pri TK-ju spremeni v zničenje biti, kar sega od intestinalij kakšnega Iva Svetine do kaotičnega "Dreka", kot TK imenuje revolucionarne govnače, in vse do zloma jugosistema. Nizanje naslovov dramskih del ali gledaliških uprizoritev ni literarnozgodovinsko, pozitivistično, in tudi ne teatrološko, saj TK preprosto ne pripada generaciji, ki bi hotela sintetizirati Josipa Vidmarja v tableto proti kulturnemu glavobolu ali v tabletko za sladkorno bolezen. Mnogi so zboleli za duhovnim diabetesom že zato, ker so brali Ziherla, Vidmarja in druge realsocialistične "teoretike", kaj šele socrealistične pisce in njihove satelitske kurtizane. Nedvomno se je utegnil TK

kdaj družiti tudi z umetniki, saj se spet razglaša za učenca znamenitega ljubljanskega himničnega trageda Ivana Mraka.

Leposlovje v slovenskem kulturnem prostoru živi zlasti od Prešerna in Prešernovega mentorja M. Čopa naprej tako, da se uveljavlja tudi mednarodno meščansko. A kdo je mentor kritikom? TK je sicer odličen sogovornik v literarnih stvarih, dasiprav ne dosega slovesa Marcela Reich Ranickega, ki je aktualiziran ne le v Nemčiji, ampak tudi v sosednji Avstriji. TK namreč ne nastopa v "spornih" kritičkih televizijskih ocenah v živo, ko bi se pogovarjali o novih knjigah Vladimir Gajšek, Vital Klabus, Janko in Matevž Kos, Vinko Ošlak, Matjaž Kmecl, Jože in Vid Snoj, morda Boris Paternu in katera od tovariških oseb iz slavističnega društva, ki redno prebira slovensko literarno produkcijo ter prevedeno leposlovje. Zaenkrat so slovenske TV-literarnokritičke oddaje oddane drugim osebam, ki tudi iz žive besede uplesnijo svojo puhlobo in dokazujejo, kako je resnično v slovenski kritički, kaj šele filozofski miselnosti prevladujoč en sam ničes in da je vse, kar se tukaj dogaja, le en sam ničes ali puhloba. Pravzaprav se tukaj ne dogaja nič in se dogaja le ničes, o katerem se ničesno razpiše v tokratnih glediških uprizorjeno kritičko in kramljivo TK. Odprta vseveznost razpada naj bi segala od namišljenega *Krsta pri Savici* v prešernovskem epskem mitiziranju slovenstva, ki ga je nacionalizirala tudi postmodernost, vse do uprizoritve Prešerna v Cankarjevem domu ob koncu leta 2000.

Agonijo slovenskega naroda v pisavi in govorjeni besedi so predvidevali zlasti vsi tisti, ki so vzpostavljali revolucije kot nadomestilo za življenjski slog in za vsepisno občestvo po navadi polpismenih tendencioznežev. Če naj bi bil TK slovenski literarnokritički Emiliano Zapata, napada predvsem vse tisto, kar je skozi slovensko meščanstvo bilo pregneteno z revolucionarno okrvavljenostjo in rigidno nespametjo pomeščanjenega ruralstva ali gorjačarstva. Zato in le zato se TK-ju zdi, da živi v državi med gorami, torej med hribolazci in slovanskima apostoloma, ki sta tudi zavetnika ljubljanske škofije – in naj bi sveta brata Ciril in Metod torej čuvala, ohranjala slovenstvo, ne le evropejstvo – kot tudi zavetnika Evrope. Prešernov *Krst pri Savici*, kot meni TK, je vsaj novi evropsko donkihotski vetrni mlin, ki pa se ne suče več v sovjetskem protivetru, ampak ga ženejo slovenski duhovi in sapice. Celo kozmocentrizem Živadinova, ki se je poskusil tudi v vesoljski tehniki plovila in v breztežnostnem prostoru, naj bi spreminjal slovenstvo v newageevski obred, kakor da velja za Prešernov *Krst pri Savici*, ki da je Krst pod Triglavom ... A po tej logiki naj bi poslali v vesolje ne Živadinova, temveč Šeligovo *Čarovnico iz Zg. Davče* – slednja je po pedigrejsko nemara le potomka vesoljske popotnice, svetovno znane sovjetske psičke Lajke. Ker pa ni bila omenjena vesoljska psička po poreklu velikosrbsko-jugoslovanska kuzlica, niti kot potomka orjunaštva, se kaže le kot podaljšek slovenskega naroda v humanističnem in samouničevalnem ali samomorilnem junaštvu – ta psica je pravzaprav po liku (pra)mati, ki iz lastne maternice pripravlja vstajenje slovenskemu narodu, je mati na pogorišču roških žrtev in hkrati v svetu brez sovraštva.

Delovanje TK-ja v slovenskem literarnem življenju je bilo doslej vsestransko, saj se je literarni kritik vključeval v različne razprave, vendar običajno le z osebnim odnosom ali z odnosom osebnih močnejših zvez. TK dojemata tudi križ telesno, torej kakor da prihaja povzdignjeno vino izpod ženske trtice in se prerojeva narod iz grupne prababice – vesoljske psice novoveštva. Zato uvaja TK tudi orientacijski sistem "Maternice", ki pa ni nič drugega kot boljševiski sistem titoistične države in Titove Jugoslavije, v kateri je slovenski narod živel pasje življenje Povojne slovenske – životarske ali eksistencialne – dramatike. Mati pomeni TK-ju le porojevalko – ne rodnice ali porodnice –, ki je na Sistemupoti bolj odrasla od svojih otrok, vendar v istem govnu, a tudi to govno je vsekakor že posušeni drek slovenske kulturne, duhovne, literarne puščave, je skratka okamenelo Blato, ki da ponuja rojenim slovenskim ljudem vendarle večno blaženost, srečo, nebesa, popolnost in kar še sodi v newageevske pritikline postmodernih blodnikov. Plodnost – varnost in jalovost – izpostavljenost sta v slovenskem leposlovju kakor izenačeni nasprotji, ki spreminjata modre device v pentagram levičarstva, skrivnostno zaroko pa v tajno zaroto partijskih tovarišic in tovarišev. Freudovsko se TK zateče k atiškemu tragosu: "Ojdip in Jokasta sta krivca-zločinca, (samo)morivca." (str. 38)

Od kod moč križa? Polni križ se telesno žensko kaže TK-ju kot utelešenje pojma Mati in kot Materin blagoslov – ta pa je v živem obledju, je sredi materinega telesa, torej pravzaprav v grlu maternice, iz katere se sicer porojevajo slovenski pozabljeni ljudje. Če naj je mati kakor koli gospodarica sinovega ali otrokovega življenja, se trga maternica pod križem, po diagonalah se namreč maternica razreže na pol: na materinstvo in na otroka. TK dodobra ve, da je že Marx-Engelsov *Komunistični manifest* leta 1849 uničil družino in odpravil mater in materinstvo, kar je nadomestil s kolektivom – saj bi naj družino nadomestila komuna, matere pa bi bile vse, ki so pač pripadale vsem plodno godnim moškim in so si pridobile lastnost matere. Že pred drugo svetovno vojno naj bi se slovenski komunisti pripravljali, da bo vsak kot partizan zanikal svojo mater in jo nadomestil s stalinsko-titoistično pedigrejsko kuzlo ali vsaj z velesrbsko-jugoboljševiško skupno državno psico, kakor meni TK. Ta službena ali udbomafijska psica naj bi zagotavljala šele slovenskemu narodu in junaškemu sinovom slovenske narodenosti in naroda tudi vstajenje. Klasična literarna kritika in literarna zgodovina, ki menda nista upoštevali takšne aksiologije, sta bili zunajtekstualni in še nekako "humanistični", v resnici pa sta služili le plojenju kot splošni spolni potrošnji pod nadzorom Marxovega *Kapitala*. In tukaj se literatura konča ter se začenja – novinarstvo.

Gotovo je za TK-ja značilno, da je obravnaval Partljičevo socialistično uspešno in samoupravljaljsko komedijanstvo ali Svetinovo ukvarjanje s pisanjem ljubezenskih dram, izhajajočih iz vzhodnjaško obarvane nirvanske poetike, ne pa tudi kaj bolj Jančarjeva dramska besedila – morebiti TK ni mogel v Jančarjevi dramatiki najti tistih raztrgancev, ki so v slovenskem pasjem življenju le prevzgojeni gojenci.

Ali je obravnavanje posameznih pglavitnih dramskih slovenskih avtorjev uspešno, ko se navezuje le na besedila, manj pa na uprizoritve, bi bilo mogoče dognati ob primerjavi pisanj TK-ja z ocenami Vasje Predana, Bruna Hartmana, Aleša Bergerja, Vladimira Gajška, Andreja Inkreta, Blaža Lukana, Dušana Moravca, Rape Šuklje, Slavka Pezdirja idr. Tukaj morebiti pride do tiste "kretnice", ko se neimenovani iz rojstva dvigne v vstajenje in postane duhovni amortizer ob obisku hudičeve stare mamke. Zato zanima TK-ja pravzaprav pogovor v maternici, čeprav ne dalijejsko, ko se je življenjepismo nadrealistični španski slikar spraševal, kako se spomni, da je bilo v neki maternici, in ali se je lahko pogovarjal s svetom, še preden je zagledal luč sveta. Tukaj se je ozrl TK po uprizoritvah in dvogovorih Petra Božiča, ki je na Odru '57 že poskušal uveljavljati realsocialistični eksistencializem bede in zavrtnjenosti. Ali pa predstavlja TK-ju maternico le še Rožančeva *Topla greda*, na kateri so zrasli kvečjemu politični kaznjenci in mrzli viharji domačije, ki ni dovoljevala v svojem obračunu s slovenskim razumništvom odprtega družbenega, kaj šele kulturnega ali civiliziranega civilnega po/govora, zato samo in kvečjemu skrajno nenevarno in nezavarovani pogovor v maternici. TK podoživlja v *Vidikih* bivšost ali udbomafijsko polpreteklost nastavljaškega kulturništva kot sveto sramoto, kot kri mutastih bratov, kakor so se izjalovili jugoslovansko. Nosečnica je le še potujoči križ, ki bo žalujoča mati z mrtvim sinom na koncu, namreč na koncu slovensko narodnega ali pasjega življenja. In še to nosečnico bodo predvidoma pretepali selski angeli ali tovariši miličniki, ki so se prerodili iz poenotnega slovenskega pokatoličevanja v kulturifikacijo tepeža in pobijanja. Krst pod Triglavom se je socialistično sprevergel v Krst Jugovičev ..., da je slovenska država med gorami lahko uresničila tudi ideizirano karantansko tragedijo.

Jasna, čeprav s kraticami prepredena govorica *Vidikov* kaže avtorjev razvoj v kritiki masovnega slovenskega človeka, ki je sicer oznanjal, da gledališče verjetno "pripada" ljudstvu, ljudstvo pa kompartiji. Poistenje med socialističnim in satanskim pentagramom je postalo v Titovi Jugoslaviji nujna: slovo svetih bratov Cirila in Metoda od slovenstva se je po mnenju TK-ja moralo pripetiti kot poistenje blagovestnih z Vzhoda – z blodečo nosečnico ali slovensko materjo, ki je navajena pasjega življenja. Toda iz svete vojne ne potegne TK kot idejni porodničar plodu duha, temveč samo še tendence. Po vstajenju izpod materinega križa in pogovorov v maternici se porodi slovenski človek v svet turškega križa, kakor da Črtomir ne bi šel v Prešernovem *Krstu pri Savici* v Oglej, ampak v beograjski komunistični pašaluk. Zato se šele turški križ spremeni v meč, ki pa je jugoslovansko dvorezen: pride namreč do predvojne drame Križa in Sovjetske zvezde, slednja pa je le druga rezilna stran Turškega križa. V tendencioznosti tendenc je po TK-ju mogoč potemtakem samo jugoslovanski križ-meč. Vsaka slovenska mati je bila gotovo žrtev na pogorišču vrednot kot žrtev pasjega življenja.

Široki *Vidiki* TK-ja govorijo o polstoletnem razvoju slovenskih pisanj, s posebnim ozirom na socialistično kulturno zavest in na kulturno politiko, v kateri se je kot literarni kritik in urednik *Perspektiv* večkrat počutil zbezanega. So še

mogoča v literarnokritičnem in teatraliziranem spominjanju TK-ja kakšna privlačevanja, ki bi iz odpravljene matere ali komunajzarske skupne vlačuge izvlekla vsaj drobno korist? Modelna skica po TK-ju namreč predvideva maternico, ki porojeva revolucionarno kot Medeja nove rablje, a tudi z možem praznih rok nove žrtve. Privlačevanje vidi TK že v tem, ko noče otrok ubiti lastne matere, se pa lahko otroci iste matere pobijajo med sabo. Vidiki TK-ja kažejo, da je poskusil avtor sprevideti nekatere mitične postavbe slovenstva v ženskih likih, ki da so vidni v simbolizirani (Cankarjevi, Vošnjakovi, Šeligovi) *Lepi Vidi* in poslovenjeni španski kraljici in *Šeherezadi*, sicer pa v *Čarovnici iz Zg. Davče* ...

Enovitost, za katero se žene TK, pomeni pravzaprav kaoidno atraktrnost različnih literarnih in gledaliških, tudi filozofskih in idejnih razvejičenosti. TK je napisal še 196 opomb k razpravi *Modelne skice, modelne slike, komentarji III*, da bi slednje končno v *Vidikih III* sklenil novembra 1999 ter bi se tako po svoje tudi scela s pisanji in kramljanji verificiral. Gradivo za Bibliografijo TK-ja je sestavil in uredil po Klabusovi spodbudi in plačilu Martin Grum, ki je upošteval kronološko od leta 1946 do leta 1998 samostojne objave v slovenskem jeziku (A), samostojne objave v tujih jezikih kot prevode (B), prispevke v knjigah, zbornikih in periodiki v slovenskem jeziku (C) ter izvirne prispevke TK-ja v knjigah, zbornikih in periodiki v tujem jeziku (Č), navsezadnje še z oznako Drugo tudi priredbe, pomembnejše prevode, uredniške povzetke – vsega 1219 enot. Komentar h Gradivu za svojo bibliografijo je TK napisal kot strnjen življenjepis z izbranimi poudarki.

Kot kaže, TK ni vključil v Slovarček kratic Kristusa, na primer štetja let pr. Kr. ali po Kr., torej niti *splošnih kratic* in ne posebej označno *kratic za navajano slovstvo*, kjer bi zaznamoval tudi splošne kratice, kratice pri samostojnih publikacijah za kraj izdaje oziroma za nekatere založbe, pa tudi ne kratic pri naslovih periodičnega tiska, knjižnih zbirk itd., podobno kot ne navaja kratic pri objavljenih kongresnih ali simpozijjskih referatih, na literarnih srečanjih, nastopih in raznoterih sestankih, manjka pa tudi opozorilo, kako so kdaj sicer kratice uporabljene, saj se TK ne ravna tako, da bi navajal kratice po terminih navedene najbolj utrjene oblike celov drugih jezikih, ko ne gre za dobesedne prevode. V slovarjenju kratic tudi vseh zapisanih kratic TK ne oštevilči s št. str., da bi lahko bralec dognal, na kateri strani se pojavljajo ne le določeni termini, temveč tudi osebna imena; celo pri navajanju imen v kraticah omenja TK na primer Slavoja Žižka posebej, ne pa partijsko, medtem ko skupinsko navede v kratici teologe Juhanta, Ocvirka, Grila, mariborskega pomožnega škofa Stresa, Štuhca, Krašovca "in sorodne" ..., ne omenja pa v kratici Krištofa Zupeta ali Vitala Klabusa idr., s katerimi je bil ali je nedvomno povezan; od imen omenja v kraticah: Cankarjevo dramatiko, Črtomirja, Frana S. Finžgarja, Gabriela in Mihaela, Nika Grafenauerja, Heideggerja, Hribarja, Urbančiča, Hribarjevo, Draga Jančarja, Jovanovićevo *Antigono*, Jožeta Javorška, Jezusa, Jeločnikovo *Vstajenje kralja Matjaža*, Kajuh-Štihovo *Mater*, Klopčičevo *Mater*, Edvarda Kocbeka, Kosa, Pavčka, Zlobca, Kozaka, Rusa, Kermaunerja, *Matička*

se ženi, Majcnovo dramatiko, Meškovo *Mater*, Marijo Mater Božjo (Pomagaj), Mrakovo dramatiko, Ocvirkovo *Mater na pogorišču*, Petra Peršina Kovačiča, Prešernovega Črtomirja, Dušana Pirjevca, Franceta Prešerna, Torkarja, Kavčiča, Jožeta Pučnika, Smoletovo *Antigono*, Simčičev *Krst pri Savici*, Antona Martina Slomška, Smoletovega *Črtomirja*, Torkarjevo dramatiko, Šeligovo dramatiko, Rudija Šeliga, Krekov *Turški križ*, Levstikovega in Jurčičevega *Tugomerja*, T. in J. Virka, Kosa mlajšega, Bogataja, Bratoža, Zajčevo dramatiko, *Krst pod Triglavom* Živadina. Tako je Dušana Pirjevca Ahaca spremenil TK v kratico, kakor da se piše Pirc ..., medtem ko je krščanski socialist Peter Kovačič Peršin zanj le še Pepko kot enotno nasprotje Zmaga Jelinčiča ...

Estetski pogledi TK-ja so vtakani v ideologiziranje tako zelo, da so besedila moralna, zato v kraticah. Sploh se zdi, kakor vse kaže, da je TK vpeljal v slovensko pisanje svojevrstni novorek, ki se je že prijel dodobra v socialističnem samoupravljanju in v jugoboljševizmu, namreč ob neštevilnih tozdih, sozdih, ob tozdiranju ..., kar vse kaže, da TK očitno ni povabil k sodelovanju terminoloških svetovalcev z gradivom ali nasveti. H kraticam, ki so pravzaprav lematizirana gesla, tudi TK ni pripisal kakšne posebne kratke razlage, torej ne upošteva niti vrste razlag in ne polne pomenske oziroma funkcijske razlage, niti razlage tujk, kaj šele posredne in stranske razlage kratic posebej, kaj šele da bi pojasnil vrstni red pomenov ali da bi označil v *Vidikih III* ilustrativno gradivo, naposled še kvalifikatorje ter geslovnik.

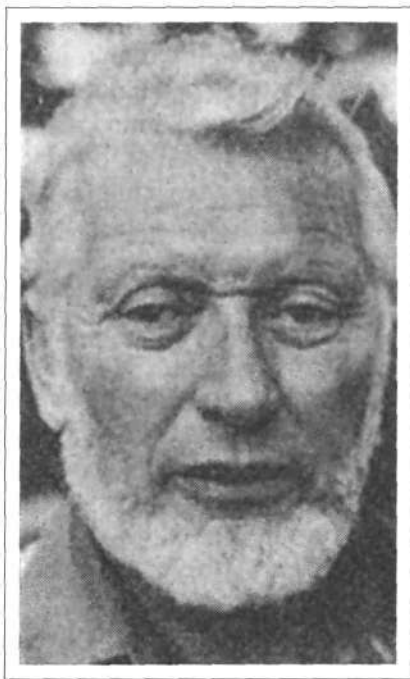
V časih, ko je TK veljal kot esejist, literarni kritik in prevajalec za marksistično asistentnega esteta, je bilo njegovo zapisovanje ustrezno duhu časa, vendar perspektivno le tvegano. Kajti po formalnostih se je posvetil TK dejansko svobodnemu poklicu književnega poznavalca, celo več, z dramskim slovenskim in teatrsko teatralnim ljubljanskim življenjem se je seznanil tudi že leta 1970, ko je postal direktor tukajšnje Drame SNG.

Jedro filozofsko opredeljene kritike TK-ja sega v neko Rusovo hišo na Bledu, kjer da so se pojavljali tako rekoč praksisovci, kot na primer Muhamed Filipović, Kangrga, Pejović, Supek itn. Že v šestdesetih letih se je TK, kot piše, ločil od zihlerljanske "teorije odraza" oziroma od titoistične ždanovščine, ki da jo je zagovarjal na ljubljanskem filofaksu "biolog" Božidar Debenjak; partijnost se je uveljavljala v tedanjih revijah, časopisju in radijsko, z verjetno izjemo v mariborski Katedri in ljubljanski Tribuni ter nadalje v mladinskih Problemih – kot vse kaže, se je vpletal v kulturo celo neki partijec Stane Kavčič, ki je bil znan kot preganjač slovenske inteligence. V tem smislu je TK kritičen in polemičen v odnosu do socialističnega humanizma oziroma totalitarizma.

Antagonizem generacije TK-ja se kaže v splošno sprejetih zmotah znotraj totalitarne države, ki so jih morali objavljati tudi intelektualci in celo nekateri slavilni umetniki kot resnice. V tem smislu se je TK uprl slehernemu "dogmatizmu", saj ni razlagal literarnih del po vnaprej zaukazani doktrini, tako da se je v svoji umno členitveni drži srečeval z mnogimi likvidacijami revij in javne besede. Preseganje revolucije na malomeščanski ravni se je dogajalo TK-ju kot svojevrstna civilna

spodbuda, da bi se tudi v slovenski kritični misli lahko uveljavile človekove pravice in bi se udejanjale temeljne svoboščine. Samoprehajanje od revolucije v civilno družbo se dogaja potemtakem vedno drugim, čeprav se je že s prvimi objavami dogodilo tudi TK-ju osebno.

Generacija TK-ja je pustila za sabo dokaj vehementne polemike in skupinske kulturne, literarne, gledališke projekte. Konec leta 1999 TK zapiše, kako da bodo častne sestre molile za škofo in vladarje: "Spet bodo tako malikovali, ko bo – če bo – vladar Janša ali Jože Bernik; ko-če ne bo več prôkleti Kučan." (Str. 267.) Še maja 2000 pa predvideva TK v *Vidikih* Bajukovo vlado in kultministra Rudija Šeliga, ne ve pa, da bo zamenjala Šeliga neka druga oseba iz neljubljanske province in da se bo ustoličil znova postsocializem. Recenzijska esejistika, s katero se ukvarja TK tudi v tokratnih *Vidikih III*, je povezovalna, saj združuje področje kulture in slovenstva, umetnost in ideologije, teater in film, dramatiko in literaturo. Kolikor je tovrstno pisanje na ravni kramljanja, je dovolj razvezano, da je v upoštevkah tudi akademsko, v kraticah pa sistematizirano.



TARAS KERMAUNER